

Розділ 2

СУЧАСНІ ЗОВНІШНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Повномасштабній російській агресії проти України передувала у світових мультимедійних середовищах активізація кремлівських і проросійських акторів з поширення наративів на підрив вітчизняної системи державного управління. Якщо у межах внутрішнього інформаційного простору українська влада вживала заходи щодо обмеження проросійським колам доступу до національного етеру, то зовні, цей напрям інформаційної політики потребує вдосконалення і продовжує залишатися важливою складовою державної політики.

Слід брати до уваги не лише контент антиукраїнських акцій, а й надавати значення, зокрема російській примордiальній маніпулятивній політичній технології «руського міра». Угорським іредентичним ідеям і публічним закликam автономізувати окремі Західноукраїнські території. Антинатівській риториці очільників сусідніх з Україною країн-членів Вашингтонського договору проти євроатлантичного курсу нашої держави. Намірам новообраного президента Польщі поновити в політичному дискурсі проблематику навколо Волинської трагедії, запровадити покарання за нібито поширення ідеології так званого «бандеризму», і пов'язаного із цим психологічного тиску на біженців війни України за кордоном.

Нині значна увага в міжнародному експертному середовищі розвинених демократичних країн приділена захисту онлайн простору від дискримінації, радикалізації, кампаній дезінформації, нехтування ціннісними соціальними орієнтирами, та інших дискримінаційних переконань, дiпфейків, зокрема на основі технології штучного інтелекту. Адже деструктивний вплив через інформаційний простір відбивається на загальному стані стійкості державного управління як відкритої і керуючої системи.

Більш складною, в контексті перенасичення інформаційного поля деструктивними явищами, є ситуація в Україні. До тиску на суспільство від наслідків

повномасштабної агресії РФ разом із проведенням інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів впливу) додається антиукраїнська пропаганда на окупованих територіях. У ході якої постправа використовується як ключовий інструмент створення паралельної реальності для мешканців, свідомість яких обрано ціллю російської пропаганди [79]. За сукупності, затяжна соціальна криза значно посилює дистрес у населення, відчуття катастрофи в суспільстві, розрив між соціальними групами, чинники, які впливають на стабільність системи державного управління.

2.1 Розгортання стратегічних наративів у світовому медійному просторі

Спираючись на визначення Д. Килькуллена [152], М. Редхеад зауважує, що протягом останнього десятиріччя Західні країни зіткнулися з очевидно зростаючою хвилею ворожої діяльності, що здійснюється державними акторами та їх партнерами, багато з яких знаходяться в «сірій» або «лімінальній» зоні між миром і війною, використовуючи гібридні або нетрадиційні методи як вектори атаки [175, с. 9]. Характеризуючи організацію й спрямування векторів, М. Редхеад й А. Гарвей класифікують їх на макро- та мікрорівневі, за військовою термінологією: а) *тактичні* (окрема акція чи дія) і б) *оперативні* (окремий захід або кампанія, що поєднує поодинокі дії) [175, с. 125]; в) *стратегічні* (досягнення загальної мети у широкому контексті, або як окремо визначена мета — вплив на публічну політику) [145, с. 77].

Інтегрована матриця за М. Редхедом й А. Гарвеєм, для демонстрації бажаних для зовнішнього актора наслідків на різних рівнях (див. Табл. 2.1), на прикладі психологічного залякування, як тиск на опонентів діючого режиму.

Автори матриці, як одного із шаблонів механізму світового гібридного протистояння, запропонували класифікувати вектори інформаційного впливу зовнішнім суб'єктом на публічний простір визначеної ним країни-об'єкта, відповідно за рівнями, способом тиску, прийомами маніпуляції.

Інтерпретуючи через призму системного підходу в державному управлінні, можемо говорити про те, що ціллю деструктивного тиску є, на *тактичному рівні* — нейтралізація в інформаційному просторі критичного голосу окремої особи на адресу влади; *оперативному* — створення вакууму лідерства в середовищі опозиції або громадянському суспільстві, критики діючого режиму, зовнішньої підтримки зарубіжними урядами чи міжнародними або міждержавними інституціями (інститутами); *стратегічному* — зміцнення діючого режиму усуненням альтернативних чи опонентських політичних

лідерів або найбільш впливових громадських діячів, створення атмосфери, за якої іноземні держави відмовлятимуться підтримувати опозиційні сили, або не оскаржуватимуть публічно дії суб'єкта тиску.

Таблиця 2.1 — Матриця тиску на публічний простір зовнішнім актором

Рівень	Тиск	Маніпулювання
Стратегічний	– забезпечення виживання діючого владного режиму; – обмеження бажання й намірів іноземних урядів реагувати з метою зміни діючого владного режиму	
Оперативний	– скорочення потенціалу анти-режимного руху до дії; – зменшення можливості для іноземних урядів	– забезпечення ефекту протидії розгортанню більш широкого анти-режимного руху; – утримання іноземних урядів від підтримки опозиційних рухів
Тактичний	придушення критики з боку окремих осіб	залякування опонентів діючого владного режиму на конкретному прикладі

Джерело: [175, с. 125]

Зовнішньополітичні інтереси України в просуванні в Західні публічні медіа повідомлень вигідного для нашої держави змісту задля нейтралізації дестабілізуючого зовнішнього інформаційно-психологічного впливу, пов'язані з розвитком стратегічних комунікацій. Інша актуальна потреба, це організація державними інституціями заходів на нейтралізацію каналів в соціальних медіа і засобах масової комунікації, де зовнішні актори проводять активні дії чи інформаційно-психологічні спеціальні операції (інші заходи впливу). Це вимагає більш злагодженої співпраці між усіма вітчизняними державними та приватними стейкхолдерами.

За М. Ожеваном: «Створення й розповсюдження «стратегічних наративів» перетворилися нині на засадничий різновид «стратегічних комунікацій», які застосовуються в спеціальних операціях [74, с. 30]. До стратегічних наративів український дослідник відносить «засоби, до яких вдаються політичні актори, щоб сконструювати смисли та значення «великої політики», з цього слідує, що «вони організовують поведінку політичних акторів на засадах відданості певним ціннісним системам, що утворюють «тіло» того чи іншого наративу» [там само].

Це розкривається у тому смислі, що підготовка агресора до активної фази військового вторгнення на територію України проявилася в активізації анти-української риторики в світових ЗМІ і соціальних медіа. З боку проросійських акторів, до прикладу, у використанні третіх юрисдикцій, міжнародних онлайн

платформ для компрометації самої ідеї України як незалежної країни на вигаданій основі «неспроможності будувати українську національну державу».

Під стратегічним нарративом, зокрема Г. Піскорська, розуміє сукупність пов'язаних історій з минулого, сучасного і майбутнього, що створені для управління прийняттям цільових аудиторій й спрямовані на досягнення стратегічних цілей, звертаючись до емоцій, цінностей, архетипів свідомості [72]. Дещо відрізняється підхід М. Чеховської, яка описує стратегічний нарратив як пов'язані між собою історії (або одна історія), які виходять з реальних подій значення і роль яких модифікується, що має чітку та логічну доказову базу, спрямовану на формування подальшого світогляду, поглядів потенційних отримувачів [114]. Суголосність запропонованих вітчизняними дослідницями дефініцій проявляється у наявності певною мірою емпіричної бази при конструюванні історій, за умови вмонтування в оповідь аксіологічних компонентів притаманних цільовій аудиторії.

Зі сторони безпекового середовища, поняття «*стратегічний нарратив*», до прикладу, в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень України, розглядається у контексті необхідності забезпечення державних стейкхолдерів, насамперед в секторі безпеки і оборони, настановними документами з питань практичного втілення стратегічних комунікацій, методичних розробок, протоколів тощо з предмету контенту, порядку та методів комунікацій задля вироблення стратегічного нарративу. А його формування й використання визнається одним із ключових питань. Стратегічний нарратив є: «осьовим контентним елементом всієї інформаційної діяльності держави і на його утвердження в цільових аудиторіях (внутрішніх чи зовнішніх) і спрямовується діяльність всіх комунікативних можливостей держави» [39].

Доктрина інформаційної безпеки України (2017 р.) містить визначення понять: «*стратегічні комунікації* — скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави — публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави»; «*стратегічний нарратив* — спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію» [107]. Розробники цього програмного документу сприймають обидва поняття як невід'ємні інформаційні технологічно пов'язані заходи держави для здійснення вигідного впливу на визначений сегмент публічного простору, у руслі теоретичних напрацювань.

У документі «Війна нарративів» Атлантичної Ради США [163], за результатами аналізу **дев'яти тисяч** фактів дезінформації проти України упродовж

2014–2021 років, було відібрано 367 публікацій в проросійських інформаційних джерелах (усього чотирнадцять: *Известия, РИА Новости, ТАСС, Интерфакс, Российская газета, Комерсант, Ведомости, РБК, Газета.ру, РТ, Лента, Регнит, Независимая газета, Взгляд*), що можна систематизувати за 36 ключовими стратегічними нарративами (Рис. 2.1).

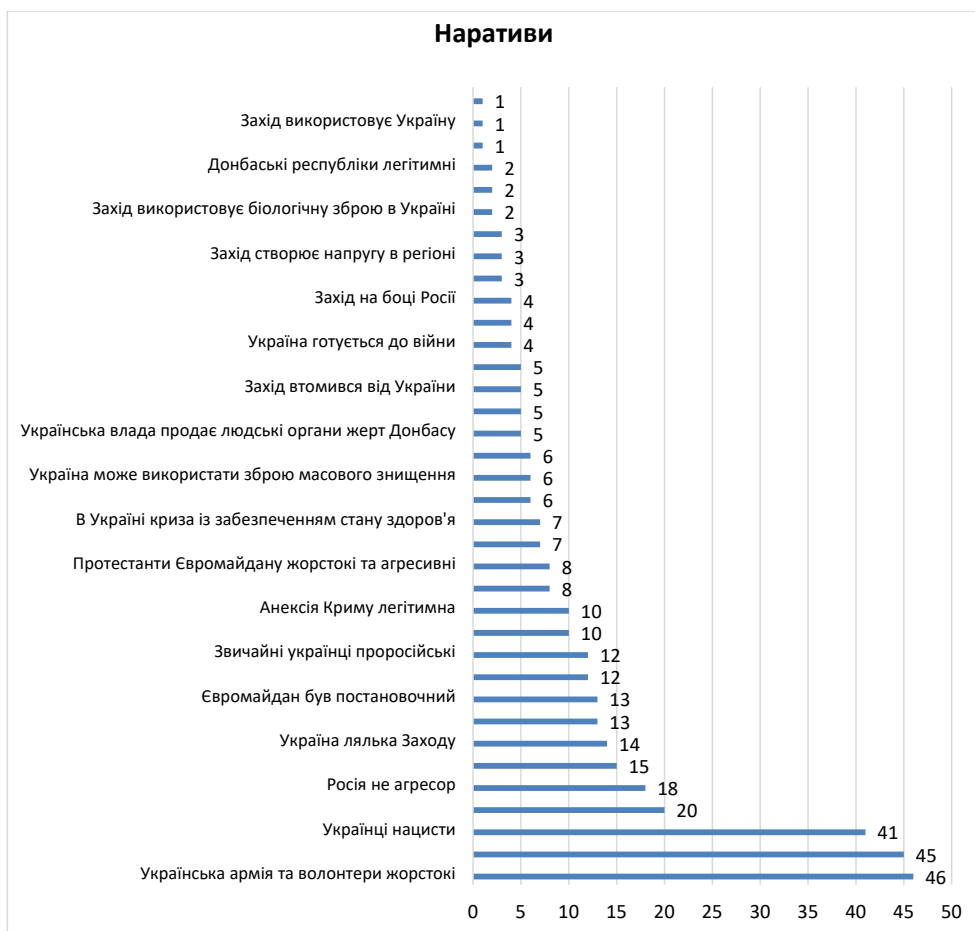

Рисунок 2.1 — Гістограма нарративів, число

Джерело: за даними Атлантичної Ради США [163]

Наведені в Рисунку 2.1 дані показують, що серед домінуючих нарративів, таких **три** нарративи: 1) «Українська армія та волонтери жорстокі»; 2) «Україна перетворилася на неспроможну державу після зближення з Європою»; 3) «Українці нацисти».

Заяви про «жорстокість українців», «українці нацисти», «перетворення України на неспроможну державу після зближення з Європою», мають на меті принизити громадян України, жалкувати з приводу незалежності держави, виконувати формуючу функцію по відношенню до російської цільової аудиторії в контексті ескалації відносин між двома країнами.

Щодо тематичного спрямування, з усього 30-ти найпоширеніших тем виокремлюємо **дві** ключові: перша пов'язана з *конфліктом* («військова» — 45; «війна» — 20; «зброя масового знищення» / «тероризм» — 18 повідомлень); друга тема торкається *нацизму* (42 повідомлення) (Рис. 2.2).

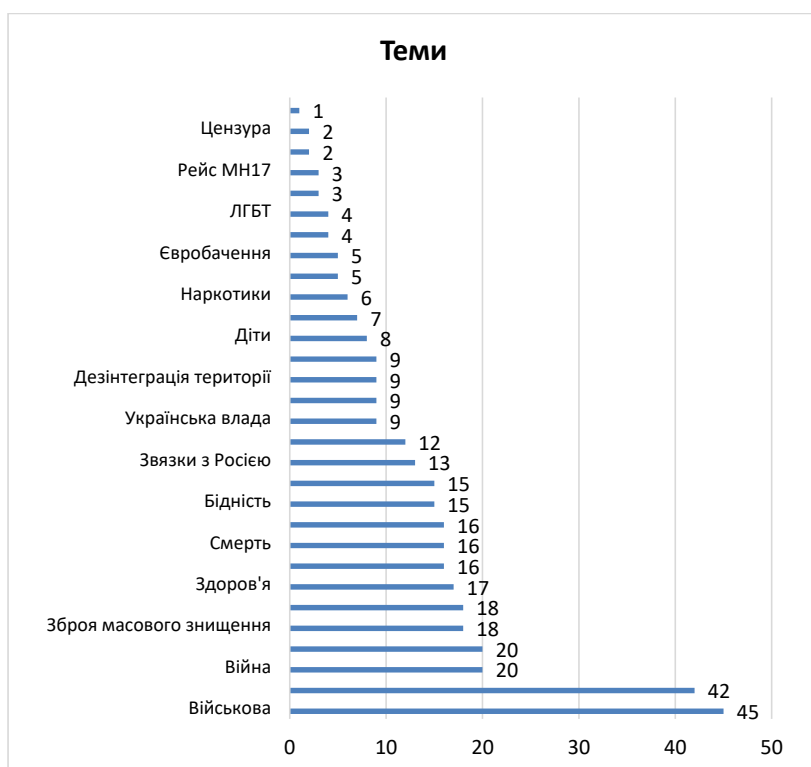
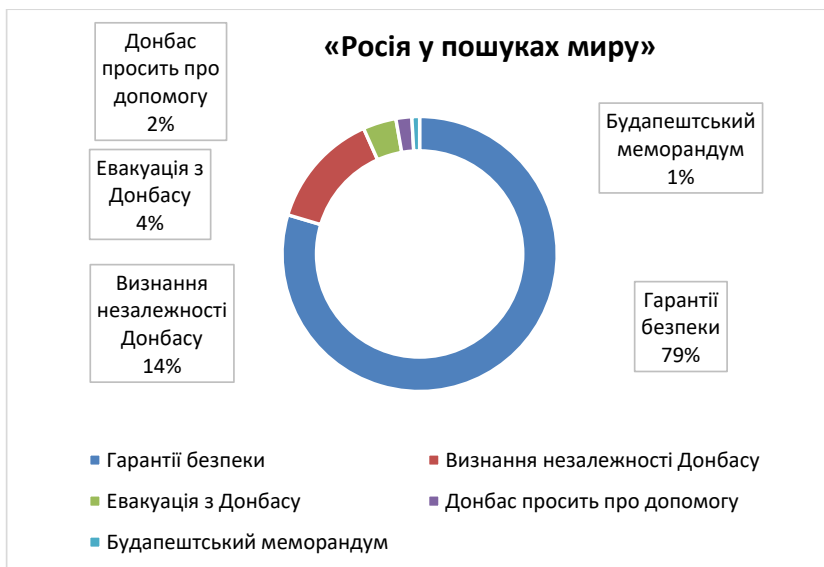

Рисунок 2.2 — Гістограма тематики наративів, число

Джерело: за даними Атлантичної Ради США [163]

Аналіз змісту наративів протягом семидесяти днів до активної військової фази свідчить, що найбільш поширені статті були на інтегровані теми:

- «Росія у пошуках миру», 2201 стаття (Рис. 2.3);
- «Росія має моральні зобов'язання захистити безпеку у регіоні» — 2086 (Рис. 2.4);

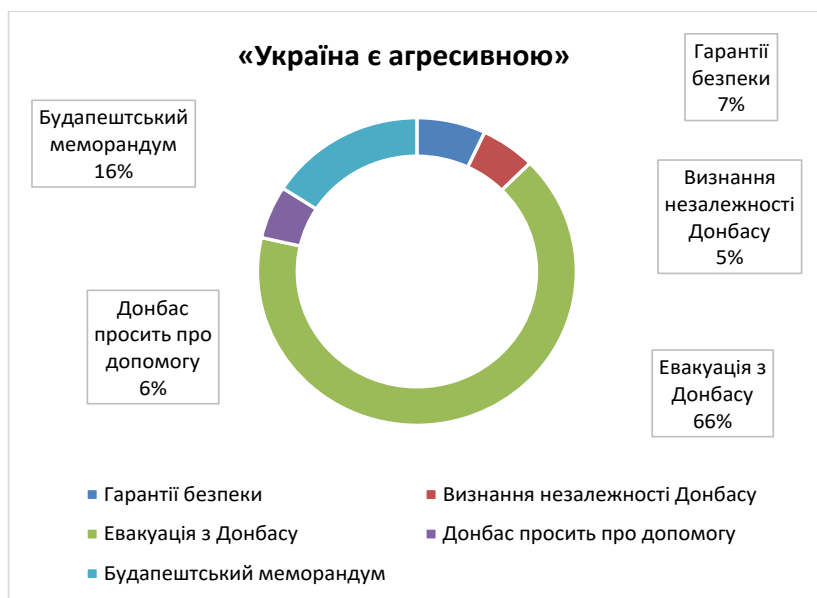
Рисунок 2.3 — Наративи «Росія у пошуках миру»

Джерело: за даними Атлантичної Ради США [163]

Рисунок 2.4 — Наративи «Росія має моральні зобов'язання захистити безпеку в регіоні»

Джерело: за даними Атлантичної Ради США [163]

Рисунок 2.5 — Наративи «Україна є агресивною»

Джерело: за даними Атлантичної Ради США [163]

— «Україна є агресивною» — 1888 (Рис. 2.3–2.5).

За лічені дні до вторгнення антиукраїнські наративи, які з’явилися у світовому медійному просторі на тематику з акцентом на виправдання ескалації і переходу до наступної фази конфлікту, були такі:

1. Вимоги Росії щодо надання гарантій від НАТО та США (Russia Issues List of Demands It Says Must Be Met to Lower Tensions in Europe,” *Guardian*, **Dec. 17, 2021**, <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/17/russia-issues-list-demands-tensions-europe-ukraine-nato>).
2. Звинувачення України в обстрілі дитячого садка в Луганську (Народная милиция ЛНР, Срочное заявление официального представителя НМ ЛНР старшего лейтенанта Филипченко И.М., Telegram, **Лют. 17, 2022**, <https://t.me/millnr/7122>).
3. Захоплення польськомовних диверсантів ЗСУ, які мали намір підірвати ємкості хлору у Горлівці (Liveuamap (@liveuamap), Twitter, **Лют. 18, 2022**, <https://twitter.com/Liveuamap/status/1494648104850755594>).
4. Оголошення сепаратистами про евакуацію цивільного населення Донецька та Луганська (Экстренное обращение Главы ДНР Дениса Пушилина в связи с резким обострением военной ситуации, **Лют. 18, 2022**, <https://denis-pushilin.ru/news/ekstrennoe-obrashhenie-glavy-dnr-denisa-pushilina-v-svyazis-rezkim-obostreniem-voennoj-situatsii>).

5. Підписання Путіним декрету про визнання незалежності ДНР та ЛНР (Russia Calls on Other Countries to Recognize DPR and LPR Independence — Ministry, TASS, Лют. 22, 2022 р., <https://tass.com/politics/1408385>).
6. Заклики представників ДНР та ЛНР до Путіна допомогти протистояти агресії з боку України (LPR, DPR Heads Call on Putin to Help Repel Kiev's Aggression — Kremlin, TASS, Лют. 23, 2022 р., <https://tass.com/politics/1409091>).

Окремо про тему Будапештського меморандуму, що обговорювалася в українському медіа просторі з часу очевидного нарощування військ РФ на кордоні з Україною на предмет його дієвості чи можливої денонсації Україною. До якої також звертався Президент України під час Конференції з безпеки у Мюнхені 19 лютого 2022 р. З наведених у таблицях даних слідує про активізацію конструювання і поширення проросійськими акторами наративів з цієї проблематики.

Можна зафіксувати коливання контенту наративів. Зниження динаміки використання компоненту: «Гарантії безпеки» на 91 %; «Визнання незалежності Донбасу» — 64 %. Зростання інтенсивності компонентів: «Евакуація з Донбасу» — 94 %; «Будапештський меморандум» — 16 %. Майже без зміни залишився компонент «Донбас просить про допомогу».

На початку 2000-х років зусиллями міжнародних засновників руху під назвою «Довіра та безпека» в цифровому просторі було створено онлайн спільну платформу з метою вироблення концепції. На практиці, реалізацією розроблених механізмів, було доведено про її ефективність в протидії деструктивному онлайн контенту.

Головною тенденцією нині є імплементація принципів згаданої вище концепції країнами, що користуються послугами міжнародних онлайн площадок (національні суб'єкти — державні чи судові інституції, фізичні або юридичні особи, та міжнародні установи) для оскарження повідомлень з неправдивою чи компрометуючою, за їх оцінкою, інформацією.

У звіті Атлантичної ради США «Масштабування довіри в інтернеті» [182], в рамках ініціативи «Інтелектуальна незалежність», приведено результати дослідження на тему розбудови надійного інтернету майбутнього. Зокрема, в тексті наголошено на важливості захисту онлайн середовища від поширення в ньому ідеології антигуманізму, мови ворожнечі, протидержавних наративів, дезінформації, інших дискримінаційних проявів, інформаційних технологій на підриг стабільності інформаційної та національної безпеки країн і регіонів світу.

Водночас із цим Звітом, був опублікований глосарій термінів під назвою «Довіра та безпека» [192], як результат систематизації найбільш поширених

висловів пов'язаних з тематикою цифрового простору. Як наголошується укладачами, глосарій підготовлено в рамках окремої дисципліни «Довіра та безпека», й його головна мета, це публічне обговорення з узгодження термінології шляхом: 1) професіоналізації сфери діяльності, в якій застосовуються терміни; 2) координації в досягненні узгодженої інтерпретації критичних термінів; 3) сприяння розвитку інформаційного діалогу між індустрією, урядами, міжнародним і національним законодавцем та суспільством.

У парадигмі державного управління, яке «спрямовано на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [52, с. 157], постає пріоритетне завдання — вдосконалюватися комплексно, формувати та імплементувати новітні інструменти і механізми задля її модернізації. Саме від того, в якому стані знаходиться система державного управління, залежить розгортання не лише державних інститутів та інституцій, а й усієї соціоекономічної екосистеми країни.

До повномасштабної агресії, коли деструктивний тиск на вітчизняний публічний простір був ключовим компонентом гібридної війни, звернімося до Звіту Гугл про доступність сервісів і даних, який містить статистичні масиви з січня 2011 р. по грудень 2022 р., по півріччях [42].

Переважна частина запитів суб'єктів стосувалася продуктів онлайн провайдерів Ютуб (51,3 %), Веб-пошук (30,6 %), Блоггер (5,4 %), й інших (12,7 %). Найбільш поширений контент запитів спостерігається щодо: ухвали суду; ухвали суду, що стосується третіх сторін; ухвали суду, що стосується Гугл; виконавчої влада; державних службовців; органів з питань інформації та комунікації; органів захисту прав споживачів; органів захисту даних; поліції.

Серед компонентів для формування запитів з оскарження, були такі: національна безпека; конфіденційність і безпека; мова ворожнечі; територіальні суперечки; авторське право; торговельна марка; регламентовані товари й послуги; наркоманія; шахрайство; наклеп.

За період з січня 2011 р. Україною подано **529** запитів, що становить **0,15 %** від 345 055 з усіх регіонів світу, у той час рф — **239 138** та **69,3 %** відповідно. Тобто упродовж того самого періоду країна-агресорка вдавалася до цього інструменту в **452** рази інтенсивніше ніж Україна. Виходячи з даних, рф була лідером оскарження контенту Гугл. Для порівняння, у Таблиці 2.2 показано вибірковий рейтинг окремих країн та організацій.

Щодо ефективності запитів, у Таблиці 2.3 представлено показники вжитих Гуглом заходів.

Таблиця 2.3 демонструє, що обсяг задоволених запитів України у середньому **33,8 %** проти **66,9 %** за запитами рф. Упродовж трьох піврічч 2011, 2012 та 2013 років Україною запити не подавалися, у двох півріччях 2012 і 2014 років реагування Гугл на скарги України відсутне.

З початку військової агресії 2014 року кількість запитів рф поступово збільшувалася починаючи з другої половини року, досягнувши максимального показника під час широкомасштабного вторгнення. Середній річний показник становив **9964,1** запита.

Таблиця 2.2 — Вибірковий рейтинг країн і організацій за поданими запитами

	Суб'єкти	К-ть		Суб'єкти	К-ть
1	рф	239138	11	Європол	115
2	Туреччина	18529	12	Угорщина	98
3	США	10889	13	Азербайджан	78
4	Велика Британія	5099	14	Естонія	37
5	Німеччина	4962	15	Білорусь	31
6	Ізраїль	2714	16	Вірменія	20
7	Казахстан	657	17	Болгарія	19
8	Україна	529	18	Словаччина	10
9	Польща	353	19	Грузія, Латвія	9
10	Литва	117	20	Інтерпол	2

Джерело: за даними Звіту Гугл [42]

Таблиця 2.3 — Кількість поданих запитів і відсоток задоволених запитів, за періодами

Період	Україна		рф	
	к-ть	%	к-ть	%
1	2	3	4	5
січ. 2011 — черв. 2011	—	—	4	75,0
лип. 2011 — груд. 2011	2	100	4	25,0
січ. 2012 — черв. 2012	—	—	6	66,7
лип. 2012 — груд. 2012	1	0	114	77,2
січ. 2013 — черв. 2013	—	—	257	66,1

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5
лип. 2013 — груд. 2013	7	85,7	324	80,6
січ. 2014 — черв. 2014	3	0	745	91,3
лип. 2014 — груд. 2014	18	5,6	1031	72,1
січ. 2015 — черв. 2015	5	20,0	1191	62,5
лип. 2015 — груд. 2015	2	100	1570	84,3
січ. 2016 — черв. 2016	30	3,3	2045	75,1
лип. 2016 — груд. 2016	10	70,0	13209	72,1
січ. 2017 — черв. 2017	36	41,7	14133	78,4
лип. 2017 — груд. 2017	20	40,0	9690	78,5
січ. 2018 — черв. 2018	48	12,5	19192	78,9
лип. 2018 — груд. 2018	20	15,0	11137	61,7
січ. 2019 — черв. 2019	32	39,4	10946	40,4
лип. 2019 — груд. 2019	45	8,4	8669	67,5
січ. 2020 — черв. 2020	45	22,7	12674	70,9
лип. 2020 — груд. 2020	43	53,1	18710	75,8
січ. 2021 — черв. 2021	40	36,8	18880	67,7
лип. 2021 — груд. 2021	33	6,8	14808	80,5
січ. 2022 — черв. 2022	25	25,6	21841	26,9
лип. 2022 — груд. 2022	64	23,1	57958	29,7
Загалом (к-ть), середній (%)	529	33,8	239138	66,9

Джерело: за даними Звіту Гугл [42]

Активність подання запитів від України залишалася на низькому рівні упродовж усього часу, за виключенням зростання їх кількості в I півріччі 2018 р. та II півріччі 2022 р., до **48** і **64** запитів відповідно. Середній річний показник становить **25,2** запити. Вочевидь, що порівняння числа запитів від України і росії, як за щорічною кількістю, так й в середньорічному вимірі — **не співмірне**.

Зіставлення обсягу запитів, які було задоволено Гуглом, свідчить, що середній річний показник по Україні **удвічі менший** ніж такий показник для рф. Двічі запити від України відхилялися у повному обсязі (II півріччя 2011 р., I півріччя 2014 р.). Проте, в II півріччі 2015 р. обидва запити було повністю задоволено. Втім, у порівняльному контексті, за питомою вагою задоволених запитів відносно числа поданих запитів, безперечно зусилля рф можна вважати **значно продуктивнішими**.

З точки зору важливості забезпечення стабільного стану системи національної безпеки, як однієї із складових державного управління, подальше обговорення стосується запитів обох країн за цим компонентом Гугл через визначення їх обсягу від загальної кількості, які були подані у тому самому періоді (Табл. 2.3).

За наведеними у Таблиці 2.4 даними, запити України за компонентом «національна безпека» упродовж 2011, 2012, 2013, 2014, 2016 років та I півріччя 2015 р., II півріччя 2017 р., I півріччя 2018 р., II півріччя 2019 р. **не надсилалися**. У II півріччі 2022 р. їх кількість сягнула максимуму — **33**, обсягом **52 %**, I півріччі 2022 р. — **10 %** і **40 %** відповідно. Середня річна частка цього компонента у загальній структурі запитів за всі періоди становить **20,1 %**, при сумарній кількості **75** і середньорічній **7,5** запита.

Таблиця 2.4 — Запит країн за компонентом «національна безпека», по півріччях, кількість і відсотки

Період	Україна		рф	
	к-ть	%	к-ть	%
1	2	3	4	5
січ. 2011 — черв. 2011	—	—	—	—
лип. 2011 — груд. 2011	—	—	—	—
січ. 2012 — черв. 2012	—	—	4	67
лип. 2012 — груд. 2012	—	—	—	—
січ. 2013 — черв. 2013	—	—	2	1
лип. 2013 — груд. 2013	—	—	—	—
січ. 2014 — черв. 2014	—	—	29	4
лип. 2014 — груд. 2014	—	—	137	13
січ. 2015 — черв. 2015	1	20	193	16
лип. 2015 — груд. 2015	—	—	408	26
січ. 2016 — черв. 2016	—	—	966	47
лип. 2016 — груд. 2016	—	—	9503	85
січ. 2017 — черв. 2017	3	8	11502	81
лип. 2017 — груд. 2017	—	—	4911	51
січ. 2018 — черв. 2018	—	—	2159	11
лип. 2018 — груд. 2018	3	15	1848	17
січ. 2019 — черв. 2019	3	9	2294	21
лип. 2019 — груд. 2019	—	—	1744	20

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5
січ. 2020 — черв. 2020	1	2	2277	18
лип. 2020 — груд. 2020	6	14	3625	19
січ. 2021 — черв. 2021	8	20	3840	20
лип. 2021 — груд. 2021	7	21	3901	26
січ. 2022 — черв. 2022	10	40	12521	57
лип. 2022 — груд. 2022	33	52	22942	64
Загалом (к-ть), середній (%)	75	20,1	84806	33,2

Джерело: за даними Звіту Гугл [42]

За цим компонентом, запити рф з позначкою найвищого пріоритету зафіксовано упродовж 2016, 2017 та 2022 років, на другій позиції — в 2018, 2019, 2020, 2021 роках. Середня річна частка за усі періоди складає **33,2 %** при сумарній кількості **84 806** запитів і середньорічній — **4240,3** запитів. Тобто наголос рф на компоненті «національна безпека» перевищував в порівнянні з Україною в **1131** раз.

Практика України і рф упродовж певного періоду свідчить про можливість застосовувати суб'єктами юридично обґрунтовані заходи для коригування контенту міжнародних провайдерів онлайн послуг. Особливо важливого значення така діяльність набуває під час зростання глобальних і регіональних ризиків, військової агресії, зовнішнього тиску на стан систем державного управління чи національної безпеки з метою послаблення стабільності цих ключових державоутворювальних компонентів.

Інтенсивність, результативність й віддача від використання рф інструменту оскарження контенту демонструє високу ефективність. Зрозуміло, це один із елементів організованого кремлівським режимом тиску на діяльність міжнародних онлайн провайдерів з метою коригування змісту повідомлень, які потенційно можуть нейтралізувати або упереджувати інформаційні, організаційні, військові чи інші дії країни-агресорки.

Поряд з можливістю використання інструментів Гугл, інші онлайн платформи, спираючись на принципи концепції «Довіра та безпека» в цифровому просторі, також передбачають подібні процедури з видалення чи коригування контенту за обґрунтованими запитамі від національних або міжнародних суб'єктів. Це, такі, як: Мета, Люмен, Епл, Фейсбук, Вікімедіа.

Як варіант для України, через модернізацію державного управління — створенням умов для якомога повного залучення інститутів громадянського суспільства, активізації судових інституцій, розширення кола державних

установ, залучення фізичних осіб-резидентів України до оскарження контенту міжнародних провайдерів онлайн послуг, який містить антиукраїнські наративи або неправдиву інформацію. Інші відомості, які суперечать за експертною оцінкою вітчизняному законодавству, чи становлять загрозу стабільності системам державного управління або національної безпеки, порушують права громадян та їх честь і гідність.

2.2 Мова ворожнечі та її вплив на прийняття управлінських рішень

Центральною темою міжнародного круглого столу «Мова ворожнечі онлайн та дискримінація в епоху штучного інтелекту» [176], проведеного спільно Королівським об'єднаним інститутом оборонних і безпекових досліджень (*Велика Британія*) та Інститутом стратегічного діалогу (*Німеччина*), стало обговорення перетворення онлайн-платформ й цифрових доменів на ключовий компонент радикалізації і екстремізму. Де, завдяки інтернету, поширюються екстремістські наративи, шкідливий контент, такі, як мова ворожнечі, дискримінаційна риторика, інший проблемний дискурс.

Узагальнюючи результати заходу, можемо виокремити характерні ознаки процесів, що нині генерують ключові виклики для системи державного управління. Передусім, це розмежування між тим, що є незаконним, і тим, що є образливим або шкідливим для артикулювання в публічному просторі.

З-поміж деструктивних чинників, це:

- належність значної частини шкідливого контенту до юридичної та політичної так званої «сірої» зони;
- домінування аудіовізуального й мультимедійного контенту на платформах соціальних мереж, що значно ускладнює його модерування, у порівнянні з текстовими матеріалами;
- в результаті маскування мови ворожнечі під чорний гумор або мему, використання закодованої мови, символів чи акронімів для сигналізації дискримінаційних переконань, вживання таких посилань як антисемітські тропи, мізогіністичні образи, ісламофобія, расизм, антиімміграційні настрої важко ідентифікувати без конкретних контекстуальних знань, все це призводить до того, що контент, який кваліфікується як мова ворожнечі, може залишитися непоміченим та безперечним, виходити за межі законності, соціальної прийнятності чи дотримання нормативно-правової політики.

Хоча й окремі наративи мови ворожнечі часто уникають правового або правозастосування на рівні платформи, проте, на наш погляд, у поєднанні

вони можуть формувати основні компоненти ширших деструктивних явищ [9].

Інший виклик, це публічна дискримінаційна риторика і конкретні дії на рівні керівників окремих країн. Зокрема, вибіркове ознайомлення з розпорядчими актами 47-го президента США, а саме, про впровадження в систему державного управління тимчасової інституції (Департамент ефективності уряду), нововведень в найом апарату корпусу державних службовців категорії політичних призначенців, його висловлювань на адресу попередника на цій посаді, та оцінюванням зарубіжних дослідників [124, 168, 175, 191], дає підставу сформулювати думку, що в дискурсі очільника присутні елементи ідеології антигуманізму, мови ворожнечі, наративів проти так званої «глибинної держави».

Заслужують на увагу дії Президента Польщі, зокрема, його звернення до Сейму із законопроектом про заборону ідеології так званого «бандеризму». Йдеться про поправки до Закону про Інститут національної пам'яті Республіки Польща, а саме, Комісію з розслідування злочинів проти польської нації, та поправки до Кримінального кодексу. Президентська законодавча ініціатива мала на меті протидіяти «поширенню на території Польщі неправдивих заяв щодо злочинів, скоєних членами і колаборантами «Організації українських націоналістів» фракції С. Бандери та «Української повстанської армії», а також іншими українськими формуваннями, що співпрацювали з німецьким Третім Рейхом, зокрема, злочину геноциду, скоєного проти поляків на Волині [93, 171]». Не дивлячись на врегулювання цього доволі чутливого для обох країн питання, досягнення раніше взаємного офіційного порозуміння між владою обох країн, здійснення сторонами практичних кроків з дослідження фактів Волинської трагедії, новообраний очільник країни-союзника поновлює в публічному просторі анти-українські наративи, що особливо відчутно для нашої держави, біженців війни України, у найважчий період протистояння з зовнішнім агресором.

Під час воєнного стану мова ворожнечі набуває особливого суспільного забарвлення і значення. Оскільки влада фактично отримує нагоду нівелювати шкідливі наративи, не залежно від того, чи їх джерело зовні, чи всередині країни, через формулювання певною мірою симетричних за контентом антинаративів. Це забезпечуватиме легітимну основу владі виходити за межі пацифістських чи етичних установ по відношенню до суспільства чи окремих соціальних верст, індивідуумів.

З іншого боку, для запобігання нестабільності всередині країни, небезпеки громадян, державних інституцій, влада повинна спрямовувати траєкторію протидії передусім проти зовнішнього джерела шкідливого контенту, щоб не спровокувати хвилі ненависті проти самої себе чи окремих публічних осіб.

Коли сприйняття в суспільстві етичних, гуманістичних, соціальних ціннісних норм має тенденцію до їх нівелювання в силу антигуманної, екзистенційної природи викликів по відношенню до громадянського суспільства.

Вивчення окремих теоретичних напрацювань дає підстави виділити знакові властивості прояву феномена «мова ворожнечі». Проведений М. Бутириною й її співавторами комплексний аналіз когнітивних, професійних та юридичних особливостей прояву цього феномену в засобах масової комунікації свідчить про його складність, багатогранність, суперечливість.

У запропонованій ученими авторській моделі категоризовано чинники виникнення мови ворожнечі, що взаємозумовляють один одного. За такими аспектами: *психологічний*, в основі якого соціальні стереотипи (результат стереотипного мислення, легкість поширення у цифровому просторі, відображення суспільної свідомості); *етичний* (нетолерантна редакційна політика, безвідповідальність авторів, ігнорування прикладів мови ворожнечі); *юридичний* (різноманітність формулювань, відсутність спільної класифікації, загроза демократичному суспільству) [131]. Також ними було показано, що мова ворожнечі застосовується інструментально в гібридних впливах проти України для легітимізації воєнних дій, поширюється навколо прецедентних наративів експлуатуючи бінарну опозицію «Ми / Вони», щоб тримати у фокусі суспільної уваги образ ворога. Лексичне розширення відбувається створенням неологізмів й оказіоналізмів. Периферійні смисли — ситуативні за характером застосування, і мають високий рівень асоціативності та алюзивності щодо історичного минулого [22].

Обстоюючи позицію необхідності нормативно-правового упорядкування превентивних інструментів в правовідносинах, що можуть виникати через мову ворожнечі, О. Головка зазначає, що мова ворожнечі слугує підставою посилення потужності антагоністичних сил, мета яких — руйнування і знищення, війна не заради миру, а заради нової війни [29].

За соціокомунікативного та психосемантичного підходів, В. Чекштуріна доходить висновку, що одним із дієвих заходів профілактики мови ворожнечі є візуальні соціорекламні повідомлення, що дає змогу через образи віддзеркалити комуніканту зображення його комунікативної поведінки, вплинути на психосемантичну модель уявлення самого себе. Інший висновок науковиці в тім, що сприйняття суб'єктом світу відбувається на основі розподілу на «своїх» і «чужих», й, за таких умов, людина відчуває захист та підтримку певного товариства, так виправдовує власну агресивну комунікацію відстоюванням цінностей групи [113].

Особливістю за війни є той факт, що мова ворожнечі слугує легальним методом впливу на людські маси, як наголошує О. Коковіхіна. Оскільки уряд

має максимально мобілізувати громадян, відкинувши доброзичливі пацифістські догми. Проте інтенсивність дегуманізації визначається спільно через політику уряду, ЗМІ, меседжі інтелектуалів, філософські платформи, ідеологію. Водночас, мову ворожнечі бажано обмежувати у війську, тому що надмірна дегуманізація ворога може призвести до порушення законів і звичаїв війни, а також на рівні вищого політичного керівництва країни [55].

На основі аналізу європейського досвіду боротьби із застосуванням мови ворожнечі у публіцистичному дискурсі, П. Катеринич разом із його співавторами підкреслює важливість використання досвіду європейських країн задля протистояння тенденції зростання ненависті [47].

За результатами аналізу українського й англійського онлайн-дискурсів, А. Ярош, до спільних рис у виявах мови ворожнечі, відносить: прямі або завуальовані заклики до насильства і дискримінації; твердження про кримінальність та неповноцінність тієї чи іншої релігійної, чи етнічної групи; створення негативного образу етнічної, релігійної або певної соціальної групи, згадування у принизливому, образливому контексті; поділ на позитивну «Ми-групу» і негативну «Вони-групу» [121].

Як пояснює А. Ажнюк, термін «мова ворожнечі», який з'явився як похідний термін від юридичного «вербальний злочин на ґрунті ворожнечі», у сучасній суспільно-політичній комунікації значною мірою втратив своє юридичне підґрунтя. Він почав уживатися в ширшому значенні: «як спосіб представлення інформації про особу або групу осіб за певною стереотипною соціальною ознакою, який може травмувати, але не завжди підпадає під юридичні визначення карних злочинів чи некримінальних порушень [2]».

Зокрема, Н. Фенько та її співавторки підкреслюють, що російсько-українська війна значно трансформувала природу і функції мови ворожнечі. Медіа — це ключовий майданчик, де мова ворожнечі формує громадську думку. З одного боку, вона стала важливим засобом мобілізації суспільства, символізуючи емоційний й ідеологічний супротив. З іншого — її використання створює загрози для внутрішньої солідарності, сприяє дегуманізації і підсилює соціальні конфлікти, додатково поляризує українське суспільство. Під час війни «доцільність застосування мови ворожнечі має оцінюватися через призму її потенційного впливу на перемогу та збереження національної єдності [110]».

За відмінності підходів до характеристики проявів феномену «мова ворожнечі» і слухних висновків науковців, можна віднайти спільні риси і стисло їх узагальнити, до певної міри доповнити в парадигмі інформаційно-психологічної безпеки. Так, мова ворожнечі проявляється в мультимедійних середовищах, а саме, цифровому, інформаційному, публічному, медіа, онлайн

просторі, та політичному і соціальному середовищі, як інструмент деструктивного інформаційно-психологічного впливу на емоційний, соціокомунікативний, психосемантичний аспект окремого індивіда або певної соціальної групи задля зміни стереотипної моделі уявлення про себе, або навпаки, закріплення поведінки притаманної для особи чи групи осіб.

В силу характерного прояву, багатоаспектної наукової природи, можемо віднести цей феномен до соціальної категорії, в основі якої деструктивний, шкідливий контент націлений на дегуманізацію, антидержавні наративи. Мова ворожнечі формалізується під маскою дезінформації, постправди, неправдивих відомостей, помилкових тверджень, фальсифікації, маніпуляції з громадською думкою, закликів до насильництва тощо.

Нині значної ваги формуванню, адаптуванню, вдосконаленню контенту мови ворожнечі додає фактор використання акторами-суб'єктами інформаційно-психологічного впливу технології штучного інтелекту. Одним із чинників визначаємо технологічні досягнення зі створення реалістичних зображень впізнаваної особи, відео, переконливого тексту, які розроблені для використання існуючих упереджень всередині цільової аудиторії, посилення шкідливих стереотипів, або поширення розколу в суспільстві чи між окремими соціальними групами, або політичними партіями.

Ці інструменти більше не вимагають від розробників передових технічних навичок, що значно розширює межі для створення персоналізованого контенту. Така доступність значно розширила можливості акторів генерувати та поширювати мову ворожнечі, зокрема, точним таргетуванням конкретної аудиторії, що найбільш вразлива до їх наративів.

До прикладу, у створенні контенту, який імітує стиль і зовнішній вигляд легітимних джерел новин, або видає себе за публічних осіб, до яких в суспільстві висока довіра, додаючи достовірності шкідливим й оманливим повідомленням. Інший фактор, ШІ-технологія — це значний помножувач зусиль для поширення онлайн-ненависті. Адаже як високоякісний так і низькоякісний зміст повідомлення може бути однаково ефективним у поширенні шкідливого контенту. Простота та швидкість генерування великих обсягів тексту, зображень, відео дозволяють оперативно масштабувати їх, що значно ускладнює завдання модераторам, платформам чи дослідникам з моніторингу, контролю і прийняття відповідних рішень. Звідси — державним органам реагувати на деструктивний інформаційно-психологічний вплив на цільову аудиторію, забезпечувати їй інформаційно-психологічний захист.

Досить цікавим є виокремлення М. Бутиріною, К. Темчук ключових тактик акторів з формування інформаційно-психологічного впливу на основі шкідливого контенту [131]. Зокрема, ними наголошується на:

- а) *гібридному маніпулюванні контентом* (що досягається поєднанням візуальних ефектів створених ШІ з інструментами ручного редагування щоб приховати поширені маркери синтетичних носіїв). Це ускладнює виявлення маніпульованого контенту і розмиває межу між автентичними та штучно створеними зображеннями;
- б) *алгоритмічних іграх* (скоординованих заходах для штучного підвищення показників залученості інформаційного продукту). Як-то, стратегічний розподіл повідомлень за часом для запуску наступного алгоритму рекомендацій платформи. У результаті досягається збільшення видимості й охоплення контенту за межами його початкової аудиторії;
- в) *міжплатформній адаптації* (перепрофілюванням контенту створеного ШІ на різних платформах та форматах) — перетворенням мемів на існуючі матеріальні чи віртуальні товари або послуги, які уподобали конкретні особи з числа лідерів або політиків, чи соціальні групи; через інтегрування ідеологічних посилань в ігрові онлайн трансляції.

Таким чином, створюється й забезпечується зворотний зв'язок між цифровим (віртуальним) і реальним просторами. Досягається ефект радикалізації в реальному житті, поєднання деструктивного тиску онлайн та офлайн. Контент часто сприймається як ілюстрація реальності, навіть коли в цільовій аудиторії чітко усвідомлюють, що ця реальність є згенерованою, штучною.

Щодо пояснень такого ефекту можна виділити такі чинники, як: значний емоційний вплив від зображень створених ШІ, на відміну від усних звернень влади чи окремих політиків, або письмових заяв, розпорядчих актів тощо, що містять те саме повідомлення; довіра в цільовій аудиторії до лідерів чи вже знайомих акаунтів в соціальних мережах, які поширюють той самий контент. У кінцевому підсумку виникає явище, коли цільова аудиторія навіть якщо і розпізнає контент як синтетичний, проте вбудований наратив продовжує резонувати, особливо коли він відповідає існуючим переконанням або упередженням певної публічної особи чи близької («своєї», «позитивної») соціальної групи.

Отже, феномен «мова ворожнечі» має соціальний характер завдяки його багатогранним проявам в суспільстві, інтегруванню значною мірою в цифровий простір технології штучного інтелекту. Що дає можливість узагальнити напрями для більш ефективного розуміння, моніторингу, реагування на шкідливий інформаційно-психологічний вплив від застосування мови ворожнечі або інших елементів деструктивного тиску (дезінформації тощо) у забезпеченні інформаційно-психологічної безпеки, стійкості системи державного управління.

1. *Розуміти мову ворожнечі як складову ширших деструктивних екосистем, що адаптуються акторами при підготовці та проведенні інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів вилу). Розглядати її прояви не як окремі випадки правопорушення, а як складовий елемент ширших деструктивних ідеологій, де інші форми дискримінації (антисемітизм, мізогінія, расизм, настрої проти біженців чи іммігрантів, заклики проти так званої «глибинної держави» тощо) дедалі більше взаємопов'язані.*

2. *Визнавати роль цифрових платформ і штучного інтелекту у формуванні онлайн-шкоди. Шкідливий контент в інтернеті посилюється не лише завдяки дизайну платформи й алгоритмам орієнтованим на залучення, але також завдяки використанню генеративного штучного інтелекту. А саме, емоційний вплив та достовірність контенту роблять його ефективним інструментом для поширення інформаційно-психологічного впливу на цільову аудиторію.*

3. *Врегулювати невирішені проблеми в чинному нормативно-правовому полі. Потреба усунення так званих «сірих зон» у правозастосуванні, забезпечення впровадження на національному рівні сучасних механізмів регулювання діяльності власників й адміністраторів платформ, вдосконалення законодавства на предмет організації державними органами протидії інформаційно-психологічному впливу.*

4. *Інвестувати та фінансувати в доступ до даних, підтримувати незалежні дослідження. Актуальним постає надання необхідного доступу до високоякісних даних дослідникам, інститутам громадянського суспільства задля підвищення ступеня їх залучення.*

5. *Адаптувати зусилля з цифрової грамотності до широкої аудиторії та нових загроз. Підвищенням медіаграмотності населення, зокрема дорослих користувачів, особливо тих категорій, які вразливі до шкідливого контенту від генерування штучним інтелектом.*

6. *Підтримувати інклюзивні, партисипативні цифрові простори. В контексті довгострокової структурної протидії ефекту від мови ворожнечі та інших деструктивних чинників потреба впровадження інклюзивності і демократичних цінностей в цифровий дизайн. Тому вкрай необхідний комплексний підхід на системній основі для забезпечення взаємодії усіх зацікавлених сторін суспільства у побудові безпечніших, стійкіших мультидоменних середовищ.*

Тож, динаміка розгортання світового гібридного протистояння не залишає поза сумнівами, що недостатньо збалансована протидія шкідливому контенту з боку держави — як поширенню мови ворожнечі, так й застосуванню інших елементів, лише посилює загрозу більш інтенсивних

і деструктивних інформаційно-психологічних спецоперацій (інших заходів впливу) зовнішніх акторів.

Підходячи до проблеми з позиції принципів концепції «Довіра та безпека в цифровому просторі», а саме, «які зобов'язують провайдерів онлайн послуг з розміщення інформації надавати право національним суб'єктам й міжнародним установам оскаржувати контент, видаляти інформацію [11, с. 113]» в протидії проявам мови ворожнечі, це доцільно визнати доволі актуальними в епоху розгортання штучного інтелекту та інших інформаційних технологій.

Такий підхід відповідає сучасним уявленням в технологічному експортному середовищі встановити в онлайн-просторі атмосферу довіри, убезпечити суспільство від деструктивних явищ, знизити напругу в середовищі.

2.3 Постправа в контексті інформаційно-психологічних спеціальних операцій супротивника

«Соціальна Правда» (Truth Social), що нині стилізована як «Правда» — саме така назва була обрана власником і засновником американською компанією «Trump Media & Technology Group» для двомовної (англійська, португальська) соціальної мережі, зареєстрованої 2021 року як альтернативно-технологічна платформа соціальних мереж. Можемо припустити, що з-поміж факторів появи її в інформаційному просторі, це мета надати політичній суб'єктності соціальним інформаційним системам, в умовах посилення деструктивного тиску на американське суспільство з боку акторів походженням з авторитарних режимів.

За оцінкою американських спеціальних служб, державних інституцій та в аналітичних колах, «внаслідок зовнішнього втручання росії у перебіг президентської кампанії у США 2024 року, обсяг дезінформації й інтенсивність інформаційного впливу, зокрема через соціальні медіа, інтернет-домени і телеканали, перевершив рівень упродовж попередніх виборів відповідно у 2016 та 2020 роках разом узятих [183]».

Звертаючись до проблематики з позицій теорії, зокрема Н. Саноцька окреслює: постправа, «це не поодинокі тенденції, а єдиний і цілісний феномен деконструкції соціально-політичної та культурної дійсності в інформаційному суспільстві». У сукупності, ці процеси підривають взаємну довіру, руйнують міжособистісні відносини [91].

Так, Ю. Візниця доводить, що постправа не обмежується циркуляцією недостовірної або недобросовісної інформації, формуванням довіри

чи недовіри споживачів до джерел інформації, а включає в себе особливості створення тієї чи іншої інформації, її сприйняття та існування в комунікаційному просторі [23].

Як висноває В. Крикун, постправдивість є ознакою, яка притаманна сучасному інформаційно перенасиченому медіапростору, вона підриває концепт факту і розмиває істину. Він пропонує розглядати постправду як соціокультурну цінність, яка передбачає формування точки зору без ціннісної орієнтації на правдивість, об'єктивність, щирість. З огляду на притаманну безкарність, постправа стала в ХХ–ХХІ ст. ефективним засобом досягнення своїх цілей, особливо в умовах масової комунікації. Ефективними засобами протидії учений вважає розвиток індивідуальної навички критичного мислення та формування соціальної відповідальності за ухилення від правдивості [62].

Ковальова Т. наголошує, у ситуації інформаційної війни, важливо розрізнити правду / маніпуляцію / фальш в риториці національних чи місцевих політиків [51].

Як стверджує М. Бутиріна, «саме постмодерн завдав епістемологічної травми правді своєю релятивістською риторикою, знеціненням істини, апологією сумніву, абсолютизацією суб'єктності [21]».

Нині, відзначає Л. Дорош, феномен постправди впливає на сприйняття реальності і створює таку ситуацію, коли потреба більше часу щоб підібрати дані та/або перевірити їх на достовірність [37].

В історичній ретроспективі, К. Мелекесцев привертає увагу до того факту, що: «незважаючи на весь потенціал постправди для історичної політики, вона становить загрозу для автентичного збереження історичної пам'яті [159]».

Підкреслюючи цінність концепції «постправди» для наукових досліджень, О. Агарков виділяє прояви цього феномену в сучасній політиці і говорить про те, що розповсюдження помилкових тверджень й маніпуляцій із громадською думкою може призвести до непередбачуваних наслідків, включно загрози демократії та верховенству закону [1].

У розробці концептуальних засад феномену «постправа», А. Гурківська пропонує його основні критеріальні виміри. Зокрема, це: «взаємозалежність агентів; хаотичність взаємодії; алгоритмічність вибору позиції; технологічне підкріплення; фреймінг фактів й аргументів; відсутність лінійної суб'єктності; емоційний детермінізм; переважно тактична спрямованість [33, с. 202]».

З позицій соціокультурного підходу, З. Самчук визначає ключовим проблемним викликом постправди в тім, що вона є не «лише тим чинником, який призводить до особистісної та соціокультурної деформації: на певному етапі функціонального домінування постправа взагалі стає на заваді особистісному й соціокультурному розвитку, призводить до їхньої інволюції,

стагнаційної і дегенеративної моделі особистісного та соціокультурного становлення [90, с. 176].

Якщо стисло резюмувати, то феномен «постправда»:

- *по-перше*, проявляється в мультидоменному й політичному середовищі як інформаційний продукт, і націлена на емоційний аспект, породження у населення сумніву та невіри, абсолютизації відомостей чи суб'єкта їх походження;
- *по-друге*, деструктивний характер постправди підриває взаємну довіру, міжособистісні відносини і робить їх хаотичними, дискредитує демократичні цінності та норми права, спотворює історичну пам'ять;
- *по-третє*, постправда виходить за межі інформаційної рамки й зумовляє її власну інтерпретацію людиною, має тактичну спрямованість, генерує суб'єкт-об'єктну взаємозалежність;
- *по-четверте*, постправда за природою є соціокультурним явищем, через її нелінійний характер висока імовірність непередбачених ризиків для розвитку особистості, соціокультурного становлення індивіда і формування його соціальних, особистісних цінностей та переконання;
- *по-п'яте*, в силу особливості людського пізнання реальності, інформаційно-технологічного і соціокомунікативного походження постправди, можна говорити про те, що постправда є єдиною, цілісною категорією, в основі якої такі складові, як дезінформація, фейки, неправдиві відомості, антиукраїнські та антидержавні наративи, помилкові твердження, фальсифікація, маніпуляції з громадською думкою тощо.

Вивчення зарубіжних джерел на предмет протидії дезінформації, як окремого складника постправди, зокрема аналітичних оглядів Атлантичної Ради (США), фокусує нашу увагу на окремих матеріалах.

1. У звіті «*Демократичний захист від дезінформації*», його автори підкреслюють, що російські й інші актори постійно вдосконалюють контент повідомлення, звідси — потреба відходу від статичних методів у тактиці з протидії.

Протидію необхідно організовувати на рівнях: *державному*, з організації обміну даними між соціальними медійними платформами та розвідувальним співтовариством для ідентифікації загроз; *наддержавному* — координації міжнародних інституцій (інститутів) з впровадження фінансових санкцій проти кібер акторів й їх партнерів; *профільному* — для редакторів і репортерів друкованих засобів масової інформації, телебачення та радіо, а також на рівні *інститутів громадянського суспільства* — оскільки є необхідність

у формуванні навичок швидко ідентифікувати дезінформацію. У забезпеченні правової норми, що передбачає свободу слова, слід запобігати співробітництву з іноземними органами пропаганди на комерційній основі. Принцип «зверху-донизу» в інформаційній війні не достатній, тому потреба в підході, який охоплює все суспільство [142].

2. У висновках іншого документу — «*Чия правда? Суверенітет, дезінформація та перемога в битві за довіру*» йдеться про те, що злиття культурних, геополітичних і технологічних тенденцій створило нові загрози та ризики для всіх рівнів суспільства.

Зокрема, дезінформація, як передумова прояву феномена постправди, це невід'ємний аспект нового інформаційного середовища, який використовують екстремісти, ідеологи, геополітичні суперники для досягнення своїх стратегічних цілей. Якщо не протистояти дезінформації, звідси — постправді, то вона може спотворити погляди та переконання суспільства, підірвати довіру й, таким чином, нанести шкоду інституціям в основі суверенітету нації. Нині інформаційне середовище забруднене та мутовано як органічними культурними і технологічними тенденціями, так й зловмисниками [195].

Виходячи із вищенаведених тез, можна констатувати, що для відновлення довіри та захисту суверенітету потрібні скоординовані заходи з протидії передусім дезінформації. Таким способом забезпечується основа протидії постправді.

За системного процесу з послідовних заходів протидії, на етапі боротьби з дезінформацією (*первинний етап для досягнення проміжного результату*), вектор цілепокладання співпадатиме із напрямом протидії постправді (*завершальний етап, досягнення кінцевого результату*). Тож, протидія постправді є, по суті, явищем системним. Весь процес повинен містити комплекс скоординованих дій на державному і міжнародному рівні за участі профільних установ передусім медійного, інформаційного, правового спрямування, інститутів громадянського суспільства.

Звертаючись до змістовного наповнення окремих заходів протидії постправді, у фокусі думка Н. Коненка щодо важливості вирішення завдання повоєнного періоду з виведення українців зі стану катастрофи і повернення людям навичок довготермінового планування власного життя. Обстоюючи свою позицію, науковець наголошує, що невід'ємною складовою слід вважати так звану «посттравматичну політичну терапію» суспільства зумовлену, зокрема: відчуттям несправедливості війни й болю за геноцид проти українців; соціально-психологічними травмами; соціально-демографічними втратами; соціальною нерівністю; накопиченим відчуттям соціальної несправедливості; змінами в соціальних нормах та цінностях [59, с. 217].

Вочевидь, що наведені вище джерела деструктивних явищ мають спільну соціальну природу. Тому можна передбачити, що запропонований Н. Кононенком спосіб політичного розв'язання завдання має значні перспективи. За умови комплексного підходу, і, якщо ключовим елементом соціально-психологічного відновлення суспільства буде правдива інформація про нинішній стан та перспективи, в контексті воєнного стану і повоєнної відбудови України.

Через призму реконструкції соціоекономічної екосистеми України, комплексного підходу з відновлення довіри в суспільстві, усунення соціальних розривів і протиріч між різними групами певний інтерес представляє позиція О. Бейліс.

Зокрема, дослідниця пропонує, через вдосконалення чинного нормативно-правового поля, структурувати механізм соціального відновлення на три групи:

- 1) поновлення історичної справедливості (визнання злочинів війни, відновлення прав жертв);
- 2) структурні реформи для забезпечення соціально-політичної справедливості та поновлення економічного зростання спрямовані на розвиток інклюзивного інституціоналізму, що передбачає справедливий перерозподіл ресурсів, зміцнення демократичних процесів і гарантування рівних прав для всіх громадян;
- 3) діалогові інструменти суспільної консолідації, до прикладу, ініціативи з організації національного дискурсу задля запобігання розколів у суспільстві та формування спільного бачення майбутнього [126].

Отже, можна погодитися з таким баченням, адже посилення суспільної єдності, формування довіри між владою і громадянами можливо на основі наративів, заснованих на правді як протидії постправді.

Висновки до другого розділу

Феномен «стратегічний наратив» потребує подальших теоретичних і практичних досліджень у напрямі вдосконалення понятійно-категоріального апарату, розробки настановчих порад й методичних матеріалів з підготовки кадрів корпусу державних службовців, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, зокрема щодо обізнаності з принципами концепції «Довіра та безпека» в цифровому просторі».

У зв'язку із поширенням стратегічних наративів в світовому інформаційному просторі, основні положення зазначеної вище Концепції, в основному,

формулюють підходи до визначення категорій, понять й явищ, які безпосередньо зумовляють процеси в мультидоменних середовищах, шляхом активного залучення до цього провідних демократичних інституцій. Політика яких, зокрема зобов'язує провайдерів онлайн послуг з розміщення інформації надавати право національним суб'єктам й міжнародним установам подавати на адресу провайдерів запити на предмет оскарження контенту або видалення інформації. Це відповідає сучасним уявленням в технологічному експортному середовищі провідних країн встановити в цифровому просторі атмосферу довіри, убезпечити людство від деструктивних інформаційних явищ, знизити психологічну напругу, зменшити ризики виникнення і розгортання глобальних та регіональних викликів.

Порівняння практики використання Україною та рф політики з оскарження контенту, розміщеного міжнародними інтернет-площадками свідчить про відсутність реальної ефективності від заходів вітчизняних установ. Це поки ще не системний підхід, діяльність, що потребує більш комплексного, узгодженого опрацювання всіма профільними стейкхолдерами сектора безпеки. Актуальності додає гібридна та військова агресія, якій протистоїть наша держава.

Як варіант для України з підвищення ефективності інформаційної політики, це, через модернізацію системи державного управління, забезпечити умови для якомога повного залучення інститутів громадянського суспільства, активізації судових інституцій, розширення кола державних установ, фізичних осіб-резидентів України до процесу складання і подання запитів на адресу міжнародних провайдерів онлайн послуг. З оскарження шкідливого контенту, якщо викладена в цифровому просторі інформація суперечить, за юридичною оцінкою вітчизняному законодавству, становить загрозу системі національної безпеки або порушує права громадян, їх честь і гідність.

Як багатогранне суспільне явище й цілісна єдина наукова категорія — феномен «мова ворожнечі», фактор, спрямований на осмислення цільовою аудиторією реальності, що проявляє ознаки деструктивного явища. Контент мови ворожнечі застосовується для поширення в мультидоменних середовищах, соціальному просторі.

Суб'єкт гібридного протистояння — зовнішній актор використовує мову ворожнечі як інструмент інформаційно-психологічного впливу. Він вбудовує відповідний контент під різними формалізованими масками. Зокрема, це дезінформація, постправа, антиукраїнські (антидержавні) наративи, маніпуляція з громадською думкою тощо для проведення інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів впливу) на публічний простір обраної ним країни-об'єкта.

Процес протидії об'єктом повинен спрямовуватися на симетричне відзеркалення державними органами деструктивного тиску саме відносно джерела його походження. Щоб уникати поширення ненависті в суспільстві та його розколу, антагонізму з боку громадянського суспільства відносно безпосередньо влади, проти окремих публічних осіб, політиків. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли інтенсивне гібридне протиборство, а сприйняття етичних, гуманістичних, ціннісних норм і поглядів має тенденцію до їх звуження.

Постправа, як суспільна категорія, проявляє ознаки смислової реальності, і, заразом як інформаційний продукт. Вона застосовується, позиціонується й поширюється певним актором в мультидоменних середовищах. Постправа використовується як інструмент деструктивного тиску, аналогічно іншим формам, зокрема дезінформації, антиукраїнським наративам тощо, вбудуванням її в контент повідомлень.

Тож, протидія постправді повинна передбачати системні симетричні дії в комплексі. У формі інформаційного повідомлення разом із соціальною підтримкою, психологічною реабілітацією, терапією — що забезпечуватиме досягнення високих результатів. З огляду на комплексний характер проблематики, доцільно протидію організувати на усіх рівнях системи державного управління залученням інститутів громадянського суспільства та профільних недержавних установ.